

Sygn. akt II UK 674/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 31 stycznia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski (sprawozdawca)

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z wniosku M. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 31 stycznia 2018 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 15 lipca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego
Sądowi Apelacyjnemu w [...].**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z 3 listopada 2015 r. oddalił odwołanie ubezpieczonego od decyzji organu rentowego odmawiającej mu prawa do emerytury.

Sąd ustalił, że ubezpieczony urodził się 5 kwietnia 1950 r. W dniu 6 grudnia 2012 r. złożył wniosek o przyznanie mu prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Decyzją z 23 stycznia 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił przyznania mu tego prawa. Wyrokiem z 28 czerwca 2013 r., wydanym w sprawie o sygn. akt IV U .../13, Sąd Okręgowy w E. zmienił powyższą decyzję i przyznał mu prawo do dochodzonego przez niego świadczenia. Wyrokiem z 14 listopada 2013 r., wydanym w sprawie o sygn. akt III AUa ...6/13, Sąd Apelacyjny w [...] zmienił powyższy wyrok i oddalił odwołanie, wskazując w uzasadnieniu, iż okres, w którym ubezpieczony nie wykonywał pracy na skutek represji politycznych, zgodnie z treścią art. 7 pkt 4 ustawy emerytalnej obowiązującej w dniu wyrokowania, jest okresem nieskładkowym. Ponadto wskazał, że tylko faktyczna praca w szczególnych warunkach wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy umożliwia skorzystanie z uprawnienia do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym. Skarga kasacyjna od powyższego wyroku została oddalona wyrokiem Sądu Najwyższego z 3 grudnia 2014 r. (II UK 76/14). Sąd ustalił, ponadto, że w okresie od 27 grudnia 1971 r. do 31 marca 1982 r. ubezpieczony zatrudniony był w charakterze funkcjonariusza celnego w Urzędzie Celnym w [...]. Stosunek pracy został z nim rozwiązany z powodu odmowy wystąpienia z NSZZ „Solidarność”. Po ustaniu stosunku pracy w Urzędzie Celnym w [...] ubezpieczony początkowo pozostawał bez pracy, a następnie prowadził od 2 maja 1982 r. do 29 listopada 1994 r. gospodarstwo rolne. W dniu 5 grudnia 1994 r. został zatrudniony w Urzędzie Celnym w [...] ponownie w charakterze funkcjonariusza celnego. Stosunek pracy ustał 8 listopada 1996 r. w związku z niezdolnością do pracy trwającą dłużej niż okres pobierania z tego tytułu wynagrodzenia i zasiłku. Decyzją z 5 maja 2015 r. Szef Urzędu do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych potwierdził, że ubezpieczony w okresie od 1 kwietnia 1982 r. do 3 czerwca 1989 r. nie wykonywał pracy na skutek represji politycznych. W dniu 23 lutego 2015 r. skarżący złożył kolejny wniosek o emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach, na skutek którego wydano zaskarżoną decyzję. Ubezpieczony ukończył 60 lat, udokumentował okres składkowy i nieskładkowy w wymiarze powyżej 25 lat, w tym 11 lat, 5 miesięcy i 4 okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach oraz nie jest

członkiem OFE. Przedmiotem sporu w tej sprawie było ustalenie, czy za zatrudnienie w szczególnych warunkach może zostać uznany okres od 1 kwietnia 1982 r. do 3 czerwca 1989 r., kiedy ubezpieczony nie wykonywał pracy na skutek represji politycznych. Sąd Okręgowy wskazał na art. 1 oraz art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne (Dz.U. z 1989 r. Nr 32, poz. 172 ze zm.), a także art. 6 ust. 2 pkt 6a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2014 r., zgodnie z którym za okresy składkowe uważa się również okresy niewykonywania pracy przed 4 czerwca 1989 r. na skutek represji politycznych. Sąd stwierdził, że nie ulega wątpliwości, że sporny okres, to jest od 1 kwietnia 1982 r. do 3 czerwca 1989 r. jest okresem składkowym. Jednocześnie wskazał, że okres ten nie może zostać uznany jako okres wykonywania przez ubezpieczonego pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Podkreślił, że należy mieć na uwadze, że możliwość nabycia prawa do emerytury w niższym niż powszechny wiek emerytalny stanowi wyjątek od zasady wyrażonej w art. 24 ustawy emerytalnej, przez co przepisy regulujące nabywanie tego świadczenia muszą być wykładane w sposób ścisły, a nie rozszerzający. Stwierdził, dalej, że możliwość uznania jakiegoś okresu za okres wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze musi wynikać wprost z przepisów prawa, podając jako przykład możliwość uznania za okres pracy w szczególnych warunkach okres odbywania przez ubezpieczonych zasadniczej służby wojskowej - art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 827) w brzmieniu obowiązującym do 6 sierpnia 1979 r. oraz § 2-4 oraz 5 pkt 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin (Dz.U. z 10 grudnia 1968 r.). Sąd podkreślił, że w przypadku ustawy o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne brak analogicznych zwrotów językowych czy też przepisów wykonawczych co przywołane odnośnie kwalifikacji okresu odbywania przez ubezpieczonych zasadniczej służby wojskowej.

Sąd stwierdził, że przepisy ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne wskazują jedynie, iż okresy pozostawania bez pracy po ustaniu stosunku pracy z osobą, o której mowa w art. 1 tej ustawy, wlicza się do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze, w tym również z ubezpieczenia społecznego. W ocenie Sądu nie ulega wątpliwości, iż intencją ustawodawcy było zaliczenie tych okresów jedynie do uprawnień pracowniczych i „zwykłych” uprawnień z ubezpieczenia społecznego, a więc uznanie tych okresów jako okresów składkowych, co znalazło odzwierciedlenie w art. 6 ust. 2 pkt 6a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Odpowiednio, że brak jest podstaw prawnych do zaliczenia tych okresów do wszelkich i szczególnych uprawnień z ubezpieczenia społecznego. Jako uzupełnienie powyższych rozważań Sąd Okręgowy wskazał na pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny w [...] w wyroku z 14 listopada 2013 r. w sprawie o sygn. akt III AUa ..13, zgodnie z którym tylko faktyczna praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, o której mowa w rozporządzeniu w sprawie wieku emerytalnego, wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy umożliwia skorzystanie z uprawnienia do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym, dzielając to stanowisko. Podkreślił, że ubezpieczony w spornym okresie takiej pracy nie wykonywał.

Wyrok Sądu Okręgowego ubezpieczony zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie art. 11 ust. 2 i 3 ustawy o przywróceniu praw pracowniczych w zw. z art. 6 ust. 2 pkt 6a ustawy o emeryturach i rentach z FUS przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie przez odmowę uznania okresu braku zatrudnienia na skutek represji politycznych stwierdzonych orzeczeniem Szefa Urzędu ds. Kombatantów z 5 maja 2015 r. jako okresu składkowego zrównanego w skutkach z uprawnieniami pracowniczymi i ubezpieczeniowymi właściwym dla okresu wykonywanej pracy przed zastosowaniem represji. Ponadto, zarzucono naruszenie art. 386 par. 6 - *per analogiam* - k.p.c. poprzez pominięcie oceny prawnej i wykładni przepisu art. 11 ust. 2 i 3 ustawy o przywróceniu praw pracowniczych dokonanej przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 3 grudnia 2014 r., II UK 76/14.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z 15 lipca 2016 r. zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i przyznał ubezpieczonemu prawo do emerytury od 1 lutego 2015 r. (pkt 1); nie stwierdził odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji (pkt 2), rozstrzygając o kosztach postępowania za obie instancje (pkt. 3).

Sąd Apelacyjny za nietrafny ocenił zarzut naruszenia art. 386 § 6 k.p.c., wskazując, że Sąd Najwyższy rozstrzygając o skardze kasacyjnej we wcześniejszej sprawie, nie jest sądem drugiej instancji w niniejszej sprawie, a nadto, że do żadnego uchylenia wyroku w tej sprawie nie doszło. Sąd Apelacyjny zaznaczył jednak, że pomimo nietrafności tego zarzutu, przyznać należy rację skarżącemu o tyle, że poglądy Sądu Najwyższego wyrażone w uzasadnieniu jakiegokolwiek wyroku, a tym bardziej uzasadnianiu wyroku wydanego pomiędzy tymi samymi stronami w sprawie jakkolwiek w innym stanie prawnym, ale o to samo świadczenie, nie mogą pozostać niezauważone. Sąd Apelacyjny za słuszne ocenił natomiast zarzuty naruszenia prawa materialnego. Wskazał, że w aktualnym stanie prawnym okres niewykonywania pracy na skutek represji politycznych jest nie tylko okresem, jaki wlicza się do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia z ubezpieczenia społecznego, ale jest to także okres składkowy. Kwestię związaną z wpływem zmiany stanu prawnego na uprawnienia wnioskodawcy dostrzegł Sąd Najwyższy przy rozpoznaniu skargi kasacyjnej w poprzedniej sprawie (II UK 76/14). Sąd Najwyższy wprawdzie wówczas nie odniósł się wprost do uprawnień wnioskodawcy na gruncie zmienionego stanu prawnego, aczkolwiek zauważył, że zmiana ta powoduje nową sytuację prawną. Sąd Apelacyjny odnosząc się do rozważań Sądu Okręgowego o możliwości uwzględnienia okresu niewykonywania pracy z powodu represji politycznych do okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych w rozumieniu rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., analogicznie jak w przypadku uprawnień pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych powoływanych do zasadniczej służby wojskowej, wskazał na oczywiście dostrzegalne w obu przypadkach podobieństwo samej idei (motywacji) zaliczania do zatrudnienia w warunkach szczególnych okresu faktycznego niewykonywania pracy w takowych warunkach. Podkreślił, że w obu przypadkach rekompensacie podlegają uprawnienia, jakie uległyby utraceniu wobec

niewykonywania pracy bez jakiejkolwiek winy, a nawet woli pracownika. W związku z tym wnioski wyprowadzone przez Sąd Okręgowy z nieco odmiennego brzmienia przepisów, w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie były trafne. Sąd Apelacyjny wskazał, że aktualnie można zbudować normę, że udokumentowany stosownie do art. 117 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm.), okres niewykonywania pracy na skutek represji politycznych w rozumieniu art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne (Dz.U. Nr 32, poz. 172 ze zm.) oraz art. 6 ust. 2 pkt 6a ww. ustawy o emeryturach i rentach jest okresem składkowym, jaki wlicza się do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia z ubezpieczenia społecznego. Z kolei wobec faktu, że emerytura należna na podstawie art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach jest uprawnieniem z ubezpieczenia społecznego zależnym od stażu pracy w warunkach szczególnych w rozumieniu art. 32 ustawy, okres niewykonywania pracy przez pracownika zatrudnionego w szczególnych warunkach, po rozwiązaniu z nim umowy w sytuacjach wskazanych w art. 1 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych..., należy zaliczać do stażu pracy w warunkach szczególnych. Sąd Apelacyjny zaznaczył, że nie widzi żadnego racjonalnego uzasadnienia, aby osoby, które nie mogły kontynuować zatrudnienia wobec represji politycznych, miały pozostawać w gorszej sytuacji prawnej od osób, które nie wykonywały zatrudnienia wobec powołania do zasadniczej służby wojskowej. Podkreślił, że pozostawałoby to w sprzeczności nie tylko ze celem ustawodawcy, jakim było „naprawienie krzywd doznanych przez osoby zwalniane z pracy w jakikolwiek sposób w związku z przekonaniem politycznym, religijnym, albo z przynależnością do związku zawodowego, prowadzeniem działalności związkowej lub samorządowej”, ale także z potrzebą pełnego zadośćuczynienia przez Państwo swym obowiązkom wynikającym z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP.

Wyrok Sądu Apelacyjnego organ rentowy zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie prawa materialnego, to jest art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748), w związku z § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia Rady

Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8 poz. 43 ze zm.), art. 11 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne (Dz.U. Nr 32, poz. 172 ze zm.), w związku z art. 6 ust. 2 pkt 6a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy, a także o zasądzenie na rzecz organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna organu rentowego okazała się mieć uzasadnione podstawy.

Zasadne były bowiem podniesione w skardze zarzuty wskazanych przepisów prawa materialnego.

Zasadniczo rozstrzygnięcia wymagał problem zaliczenia okresu pozostawania bez pracy do zatrudnienia w warunkach szczególnych, kiedy to ubezpieczony nie wykonywał pracy na skutek represji politycznych - związkowych. Problem ten regulują przepisy ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o przywróceniu praw pracowniczych osobom pozbawionym zatrudnienia za działalność związkową, samorządową, przekonania polityczne i religijne (Dz.U. Nr 32, poz. 172 - dalej ustawa). Przepis art. 11 ust. 2 stanowi, że okresy pozostawania bez pracy po ustaniu stosunku pracy z osobą, o której mowa w art. 1, wlicza się do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze, w tym również z ubezpieczenia społecznego.

Organ rentowy zaliczył okres pozostawania bez pracy wnioskodawcy jako okres składkowy do ogólnego stażu pracy. Stoi natomiast na stanowisku, że sporny okres pozostawania bez pracy nie może zostać zaliczony do stażu pracy w warunkach szczególnych.

Wstępnie należy stwierdzić, że Sąd Najwyższy wielokrotnie i jednoznacznie przyjmował, że przepisy ustawowe, jak i rozporządzenia regulujące nabycie prawa do emerytury pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych są przepisami szczególnymi, a ich wykładnia rozszerzająca jest niedopuszczalna - podlegają one wykładni ścisłej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2006 r., I UK 128/06, OSNP 2007 nr 23-24, poz. 359). Tak więc zadaniem Sądu Najwyższego do przepisów tych nie powinno się stosować wykładni celowościowej, funkcjonalnej lub aksjologicznej w opozycji do wykładni językowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2012 r., I UK 400/11, LEX nr 1224678). Można więc bez wątpliwości przyjąć, że przepisy te muszą być wykładane ściśle (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r., II UK 315/07, LEX nr 496396 oraz z dnia 16 sierpnia 2005 r., I UK 378/04, OSNP 2006 nr 13-14, poz. 218).

W związku z powyższym Sąd Najwyższy wielokrotnie rozstrzygał, że nawet przerwy w wykonywaniu pracy nie są wliczane do okresu pracy w warunkach szczególnych. Dotyczyło to np. okresu zwolnienia z obowiązku świadczenia pracy z uwagi na pełnienie funkcji związkowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2015 r., III UK 131/14, OSNP 2016 nr 11, poz. 144). Również w wyroku z dnia 23 kwietnia 2013 r. (I UK 561/12, LEX nr 1324260) Sąd Najwyższy uznał, że okres urlopu wychowawczego nie może zostać zaliczony do stażu w warunkach szczególnych. W wyroku tym stwierdzono, że okres pracy w warunkach szczególnych winien odnosić się do okresu faktycznego wykonywania pracy. Natomiast w razie przerwy w wykonywaniu pracy pracownik nie jest narażony na uciążliwości związane z warunkami lub charakterem pracy. Okres ten nie wpływa więc na szybszą utratę zdolności pracownika do zarobkowania.

Sąd Najwyższy rozstrzygał już także problem możliwości zaliczenia do stażu pracy w warunkach szczególnych okresu pozostawania bez pracy z powodu represji politycznych i związkowych. W wyroku z dnia 2014 r., II UK 76/14 (LEX nr 1777882) przyjęto, że przepis art. 11 ust. 2 ustawy nie pozwala na doliczenie do okresu zatrudnienia w warunkach szczególnych wymienionych w nim okresów (por. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2012 r., I UK 239/11, OSNP 2013 nr 1-2, poz. 19 oraz z dnia 9 lutego 2016 r., II UK 254/15, OSNP 2017 nr 8, poz. 102).

Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela ten pogląd. Jest on również aktualny po zmianie przepisów (art. 6 ust. 2 pkt 6a) ustawy emerytalnej pozwalającej zaliczyć okresy pozostawania bez pracy na skutek represji politycznych za okresy składkowe (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2009 r., II UK 391/08, Legalis nr 274017).

Reasumując należało przyjąć, że możliwość zaliczenia okresu pozostawania bez pracy do stażu ubezpieczeniowego jako warunku do emerytury „szczególnej” musi jednoznacznie wynikać z obowiązującego przepisu prawa ubezpieczeń społecznych.

Z tego powodu nie można było zaakceptować poglądu Sądu Apelacyjnego o stosowaniu analogicznych metod wykładni, jak w przypadku zaliczania do stażu w warunkach szczególnych okresu zasadniczej służby wojskowej.

Mając na uwadze powyższe należy stwierdzić, że okres pozostawania bez pracy z powodu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn określonych w art. 1 ustawy nie może zostać zaliczony do okresu pracy w warunkach szczególnych.

Jak wcześniej stwierdzono możliwość taka powinna wyraźnie wynikać z przepisu. W chwili obecnej umożliwiają one zaliczenie spornego okresu do stażu ubezpieczeniowego jako okres składkowy. Tak więc zaliczanie tych okresów do „szczęólnego” stażu pracy wymagałoby dokonania zmiany obowiązujących obecnie przepisów. Bowiern obowiązujące w tej materii regulacje nie mogą być wykładane w sposób rozszerzający.

Z powyższych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzeczono jak w sentencji wyroku.